

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received : 11.07.2023

Kabul tarihi | Accepted: 20.07.2023

Yayın tarihi | Published : 25.08.2023

Hajar Verdiyeva

<https://orcid.org/0009-0002-2510-778X>

Chief Adviser of the Archive of Public-Political Documents of the Affairs Department of the President of the Republic of Azerbaijan, Doctor of History, Professor, Azerbaijan, hacar 2002@yahoo.com

Atf Künyesi | Citation Info

Verdiyeva, H. (2023). Tarihsel Gerçekler Düzeyinde: Ermeni Ayrılıkçılığına Karşı Mücadelede Ulusal Lider Haydar Aliyev. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Azerbaycan Halkının Milli Lideri Haydar Alirza Oğlu Aliyev'in Doğumunun 100. Yılı Özel Sayısı*, 10 (1), 251-259.

Tarihsel Gerçekler Düzeyinde: Ermeni Ayrılıkçılığına Karşı Mücadelede Ulusal Lider Haydar Aliyev

Öz

Bu araştırma çalışması sözde "Dağlık Karabağ" meselesinin tarihine ve başlangıç koşullarına ışık tutmaktadır. Orta Çağ'ın başlarından itibaren devletliğini kaybeden ve dünyanın dört bir yanına dağılmış Ermenileri birleştiren Ermeni-Gregoryen Kilisesi'nin yeni bir "vatan" arayışı içinde olduğu ve Vatikan'dan ve Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olan bir dizi devlet başkanlarından da yardım istediği, bununla da "Ermeni meselesi"nin gündeme gelme yolunda ilk adımları çalışma objesinde gösterilmektedir. 18. yüzyılın başlarından itibaren "Ermeni sorunu" yeni bir aşamaya girmiş, Batılı ülkelerin dikkatini "Ermeni sorunu"na çekmek için özel olarak Mkhitarlar seçilmiş ve Ermeniliğin

efsanevi hayallerini ermeni kitlelerinin zihinlerine sokmuşlar. Makalede, tarihin sonraki evrelerinde Ermenilerin mitoloji arzularının ermeni milliyetçilerini kanlı suçlar işlemeye yönelttiğinden bahsedilmektedir. Araştırmanın konusu, Ermeni ayrılıkçıların Azerbaycan topraklarında "Ermeni meselesi" algoritmalarına göre hareket eden asılsız toprak iddialarını göstermektedir. Yazar, belgelere dayalı olarak incelenen kronolojik çerçevede Ulusal Lider Haydar Aliyev'in Ermeni ayrılıkçılara karşı yürüttüğü akıllı siyaseti takip etmektedir. İncelenen araştırmada ünlü siyasetçi ve devlet adamı Haydar Aliyev'in Ermeni bölücülüğüne karşı verdiği mücadele hakikatler matrisinde tarihi belgelere dayalı olarak gösterilmektedir. Gerçeğe dayalı materyallerden hareketle, incelenen kronolojik çerçevede, ülkede ermeni ayrılıkçılığının kıskırtıcı ve milliyetçi saldırılarının önüne geçildiği, ermeni milliyetçilerinin yalan ve iftiralarının tarihi gerçeklere dayanılarak çürütüldüğü, Ermeni efsanelerinin gerçekler matrisinde "sabun köpüğü"ne çevrildiği, ve çok milletli, çok dinli Azerbaycan'ın gelişmesi için her şeyin yapıldığı gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Azerbaycan, Haydar Aliyev, "Dağlık Karabağ", tarih*

National Leader Heydar Aliyev in the Fight Against Armenian Separatism

Abstarct

This research study sheds light on the history and initial conditions of the so-called "Nagorno-Karabakh" issue. The Armenian-Gregorian Church, which united armenians who lost its statehood and scattered all over the world since the beginning of the Middle Ages, was in search of a new "homeland" and asked for help from the Vatican and a number of heads of states that were a part of the Roman Empire, with this, the first steps towards bringing the "Armenian issue" to the agenda are shown in the study object. Since the beginning of the 18th century, the "Armenian problem" entered a new phase, the Mkhitarans were specially selected to draw the attention of Western countries to the "Armenian problem" and they put the legendary dreams of Armenianness into the minds of the Armenian masses. In the article, it is mentioned that in the later stages of history, Armenians' desire for mythology led Armenian nationalists to commit bloody crimes. The subject of the research shows the unfounded territorial claims of the Armenian separatists in Azerbaijan, which act according to the "Armenian issue" algorithms. The author follows the clever policy of the National Leader Heydar Aliyev against the Armenian separatists in the chronological framework examined based on the documents. In the research examined, the struggle of the famous politician and statesman Heydar Aliyev against Armenian separatism is shown in the matrix of truths, based on historical documents. Based on factual materials, in the chronological framework, the provocative and nationalist attacks of Armenian separatism were prevented in the country, the lies and slanders of Armenian nationalists were refuted based on historical facts, the Armenian legends were turned into "soap bubbles" in the

matrix of facts, and it was shown that everything was done for the development of multi-national, multi-religious Azerbaijan.

Keywords: *Azerbaijan, Haydar Aliyev, "Nagorno-Karabakh", history*

Giriş

Tarih her zaman her şeyi yerine koyar

Ulusal Lider Haydar Aliyev

Orta Çağ'ın başlarından itibaren devletini kaybeden ve dünyanın dört bir yanına dağılmış ermenileri birleştiren Ermeni-Gregoryen Kilisesi yeni bir "vatan" arıyordu. Yüzyıllarca topraklarında yaşadıkları Osmanlı devletine ihanet eden ermeniler, Vatikan'dan ve aynı zamanda Roma İmparatorluğu'na bağlı bir takım devlet başkanlarından yardım isteyerek "Ermeni sorunu" nun gündeme gelmesinde ilk adımlarını atmış oldular. 18. yüzyılın başlarından itibaren "Ermeni sorunu" yeni bir aşamaya girmiş, Batılı ülkelerin dikkatini "Ermeni sorunu" na çekmek için özel olarak Mkhitarlar seçilmiş ve Ermeniliğin efsanevi hayallerini ermeni kitlelerinin zihinlere sokmuşlardır.

"Ermeni meselesi" nin bir sonraki aşaması 19. yüzyılın ilk otuz yılında başladı. 1828-1829'da yaklaşık 120.000 ermeni, İran ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan kitlesel olarak Araz'ın kuzeyinde bulunan Azerbaycan topraklarına yerleştirildi. İran ve Osmanlı Devleti sınırında Hıristiyan unsurlardan oluşan bir tampon bölge oluşturmak isteyen Rus İmparatorluğu, 21 Mart 1828'de Nahçıvan ve Erivan hanlıkları topraklarında "Ermeni Vilayeti" ilan etmiştir. Bu sayfaya "Ermeni meselesi" adını veren ve sinsi politikasını sürdüren Ermeni-Grigoryan Kilisesi, Ermeni lobisiyle ortak hareket ederek, yüzyılın son çeyreğinde "Ermeni meselesini" uluslararası ilişkiler sistemine taşımayı başarmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı açık bir mücadele başlatmasına rağmen Ermenicilik amacına ulaşamamış, Doğu Anadolu'daki Ermeni ayaklanmaları padişah hükümeti tarafından durdurulmuş ve "Ermeni meselesi" Kafkasya'ya taşınmıştır. 20. yüzyılın başlarında Ermeni milliyetçilerinin Azerbaycan toprakları da dahil olmak üzere Kafkasya'da işledikleri kanlı suçlar, Ermeni efsanelerinden "Büyük Ermenistan" fikrini gerçekleştirmedi, amaçlarına ulaşamadı. Ekim darbesinden sonra hain hareketine uygun bir an yakalayan Ermeniler, ikiyüzlü amellerini gerçekleştirmek için Erivanlı Müslümanlara karşı soykırımı başlatmış, organize Ermeni silahlı grupları, yalnızca Erivan eyaletinde Mart 1918'e kadar yaklaşık 135 bin kişiyi soykırıma tabi tutmuştur. (Mustafa, Qurbanov, Əlili, 2018, s. 148). Bu dönemde Ermeni milliyetçilerinin sivil halka

karşı uyguladıkları soykırım Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde de yaşanmıştır. Türk-Müslüman dünyasından nefret eden S. Şaumyan'ın talimatıyla Taşnak-Hınçak eşkiyaları Mart 1918'de 12 binden fazla Azerbaycan türkünü katletmiştir. Ancak Azerbaycanlıların kitlesel olarak fiziksel yok edilmesi, S. Şaumyan'ın Azerbaycan karşıtı planlarına uymuyordu. Azerbaycan Türklerine olan nefretini gizlemeden, Bakü'de Mart soykırımının dehşetini yaşayan şehir sakinlerine utanmadan şunları söyledi: "Bundan önce hepinizi öldürmeliydik" (ARPIİ İSSA, F. 277, siy. 2, sax. vah. 13; Bagirov, 2011, s. 86). 1918 yazında işledikleri kanlı suçlardan yılmayan Ermeni milliyetçileri, "Ermeni sorunu" nun bir parçası olan sözde "Dağlık Karabağ" sorununu Azerbaycan tarihine taşıdılar. Güney Kafkasya mega bölgesinde Sovyet iktidarını "süngü ucuyla" yayma politikasını benimseyen Bolşevikler, Taşnaklarla işbirliği yapmaktan çekinmemişler ve Ararat Cumhuriyeti topraklarında Sovyet iktidarının ilanından sonra (29 Kasım 1920), Ermeni tarafı Zangezür ilçesinin batısını ele geçirmeyi başardı. Ancak Ermenilerin Nahçıvan ile ilgili toprak iddiaları Kars Antlaşması (13 Ekim 1921) ile durdurulmuştur. Mevcut durumda Ermeni milliyetçileri Karabağ üzerindeki toprak iddialarından vazgeçemediklerini beyan etmişlerdir (ARPIİ İSSA, f.11157, siy.5, sax.vah.67). 4 ve 5 Temmuz 1921, RK (b) MK Kafkasya Bürosu Plenumunda Bolşevik Ermeniler Karabağ topraklarının bir bölümünü talep ediyorlar (ARPIİ İSSA, f.11157, siy.5, sax. vah. 132; ARPIİ İSSA, f.11157, siy.5, sax.vah.67). Tarihin hiçbir döneminde "ova" ve "dağlık" olarak ikiye ayrılmayan Karabağ'ın, 7 Temmuz 1923'te Bolşevikler Ermeni milliyetçilerinin yardımıyla Karabağ'ın dağlık kesiminde Dağlık Karabağ Özerk Bölgesinin (DKÖB) kurulduğunu belirtmek gerekir (1937'den beri, Karabağ Özerk Bölgesi - ed.) ve tarihe çarpık bir kavram - Dağlık Karabağ kavramı getiriyor. Ancak DKÖB'nin oluşturulması Ermeni entrikalarını durdurmuyor. Ne yazık ki tarihin sahtekarları onlarca yıl Karabağ gerçeğini çarpıtmaya çalışmış ve Ermeniliğin değirmenine su dökmüşler. Böylece, 20. yüzyılın sonunda, tarihi tahrif edenler özel bir gayret gösterdiler. Aynı zamanda, 20. yüzyılın başında Kafkasya'da arazi yapım işlerine öncülük eden Mihail Skibitski'nin oğlu Alexander Mihayloviç Skibitski özel olarak seçildi. 1991 yılında "Ermeni sorunu"na desteğini gizlemedi ve haftalık "Soyuz" gazetesinde yayınlanan "Karabağ Krizi" yazısında sözde "Dağlık Karabağ" meselesinin köklerini örtük olarak şöyle yazdı: "Ne kadar zor olursa olsun, insanların kaderine ağır bir darbe indiren Karabağ meselesinin aslında bir dezenformasyon sonucu ortaya çıktığını kabul etmeliyiz. Makalenin yazarı bununla gerçek tarihi çarpıtmış, Ermeni milliyetçilerinin işlediği suçları arka plana itmiş ve "Ermeni meselesini" perdelemiştir.

20. yüzyılın 20'li yıllarından itibaren Ermeni ayrılıkçıların ideologları olan A. Mikoyan, G. Arutyunyan, M. Shaginyan, G. Kholopov, daha sonra S. Kaputikyan, Z. Balayan ve diğerleri sürekli olarak sinsi planları gerçekleştirdiler. Ermenilerin Karabağ ile ilgili politikasını sürdürdü ve bu politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etti (ARPIİ İSSA), f.1, siy.31, sax.vah.186a.). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ermeniler tarafından gündeme getirilen Dağlık Karabağ ve Nahçıvan meseleleri Ermeniler lehine çözülmediği için 1947 yılı sonlarında Ermeni milliyetçileri tarihi topraklarda etnik temizlik yapmak için bir plan yaptılar. Azerbaycan - Erivan ve Moskova'nın rızasıyla Azerbaycan Türkleri'nin Ermeni SSC topraklarındaki ata topraklarından kovulmasının yeni aşamasına başlatıldı.

Ermeni milliyetçileri, 1948-1953 tehcirinden sonra bile asılsız toprak iddialarından vazgeçmemiş, 1963'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin birinci sekreteri Nikita Kruşçev'e imzalı bir protesto mektubu gönderdiler. Ancak Ermenilik sakinleşmez ve 1964 sonbaharında SSCB'de meydana gelen siyasi olaylardan yararlanmaktan çekinmez. Ağustos 1966'da Nikita Kruşçev'in istifasının ardından Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri L. Brejnev'e 2000 Ermeni'nin imzaladığı bir mektup gönderildi. Milliyetçilik ruhuyla yazılan bu mektupta, DKÖB'nin Ermenistan SSC'den yapay olarak ayrılmasının uygun olmadığına değinilmiştir (https://karabakh.center/d/page_1818_2004.html [bax:https://story.karabakh.Center/az/xx-esrde-ermenilerin-qarabaga-dair-erazi-iddialarinin-esas-merheleleri](https://story.karabakh.Center/az/xx-esrde-ermenilerin-qarabaga-dair-erazi-iddialarinin-esas-merheleleri)). Uzun yıllar sorumlu mevkilerde görev yapan Ulusal Lider Haydar Aliyev'in Ermeni ayrılıkçıların sinsi politikasını dikkatle takip ettiğini, Ermenilerin suçlu doğasını ortaya çıkardığını ve teşhir ettiğini belirtmek gerekir. 14 Temmuz 1969'da Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi birinci sekreteri seçildikten sonra Büyük Önder Haydar Aliyev tüm gücünü Ermeni ayrılıkçılarına karşı yöneltti.

Gerçek tarih, 20. yüzyılın 60'lı ve 70'li yıllarında Ermeni ayrılıkçıların sadece DKÖB'de değil, Azerbaycan SSC'nin diğer bölgelerinde de milliyetçiliği ateşlediğini gösteriyor. Böylece 1948-1953'te A. Mikoyan'ın projesiyle yüzlerce Ermeni aile Daşkasan bölgesine (1956'ya kadar Dastafurd bölgesi) taşındı. Beyinleri Taşnak ideolojisi ile dolu olan bu Ermeni yerleşimciler, milliyetçi görüşlerini gizlememişler ve 1969 yazının sonunda Daşkasan ilçesine bağlı Bayan köyünde Büyük Vatan Savaşı askerlerinin anısına dikilen anıtın üzerine "Taşnaksutyun" partisinin simgesi olan bir kartal işareti koydular (ARPIİ İSSA, f.1, siy.56, sax.vah.115) Taşnak ideolojisine ve niteliklerine Sovyet toplumunda yer olmadığı için Ermeni milliyetçiliğinin vücut bulmuş hali olan bu anıt yıkılıyor. Beyinleri milliyetçilik tohumlarıyla dolu Daşkasan ilçesine bağlı Bayan köyünde yaşayan ermeniler, anıtın

yıkılmasını protestolarını afişlerle dile getiriyor ve Ermeni halkının hatırasına hakaret edildiğini ilan ediyor. Ulusal Lider Haydar Aliyev bu olaya hemen tepki gösterir. Onun talimatıyla Azerbaycan KP Merkez Komitesi Merkez Komitesi Bürosu toplantıya çağrıldı ve Azerbaycan SSC Yüksek Sovyeti Prezidyumu Başkanı M. İskenderov'un başkanlık ettiği bir komisyon Azerbaycan'a gönderildi. Daşkasan bölgesi Büro'nun emriyle Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Haydar Aliyev'e sunulan 26 Ağustos 1969 tarihli rapordaki durumu inceleyen komisyon, Bayan köyünün milliyetçi ermenilerine "Taşnak nitelikleri Sovyet toplumunda kabul edilemez ve geri getirilmesi imkansız" söylenmiştir (ARPIİ İSSA, f.1, siy.56, sax.vah.115.). Böylece Milli Önder Haydar Aliyev'in akıllı politikası sonucunda Ermeni provokasyonu durdurulur. Ancak Ermenicilik yerinde saymıyor. O zamanlar, Ermeni SSC'nin önderlik saflarında milliyetçi bir ruh hali hüküm sürüyordu. 1972'de Ermeni SSC liderliğinin desteğiyle Ermeni aydın temsilcileri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri L. Brejnev'e bir mektup göndererek DKÖB konusunu yeniden gündeme getirdi. Bu çağrı, Azerbaycan Komünist Partisi'nin yerel liderliği - Azerbaycan Komünist Partisi Dağlık Karabağ İl Komitesi birinci sekreteri, Halk Temsilcileri İl Konseyi başkanı Gurgen Melkumyan (1962-1973) tarafından sessizce destekleniyor. Bu sırada vilayet ideoloji işler sekreteri N. Harutyunyan ve vilayetteki diğer Ermeni ayrılıkçılar da ayaktaydı. Ulusal Lider Haydar Aliyev, Ermeni ayrılıkçılığının beklenmedik tehlikelerle dolu olduğunu biliyor ve DKÖB'de Ermeni ayrılıkçılığı sorununu çözmeye personel değişikliği ihtiyacını öncelikli görev olarak gördü. 12 Ekim 1973'te Azerbaycan Komünist Partisi Dağlık Karabağ Bölge Komitesi Plenumunun kararına göre Gurgen Melkumyan, Azerbaycan Komünist Partisi Dağlık Karabağ Bölge Komitesi birinci sekreterliği ve Dağlık Karabağ Bölge Komitesi büro üyesi görevlerinden alındı. Eyalette ayrılıkçılığa karşı sürekli mücadele eden Azerbaycan KP Merkez Komitesi Merkez Komitesi birinci sekreteri Haydar Aliyev sürekli personel değiştiriyor ve 27 Kasım 1974'te Dağlık Karabağ Eyaleti ikinci sekreteri N.I. Volodi'nin "kendisine verilen çalışma alanındaki liderliğinin zayıflaması nedeniyle" görevden alınmasını önerisile SBKP Merkez Komitesine başvurdu ve "yetenekli bir organizatör, dürüst, ilkel işçi" olarak bilinen V.A. Bogoslovsky'yi bu pozisyona tavsiye etti. (ARPIİ İSSA, f.1, siy.61, sax.vah.164).

20. yüzyılın 60'lı ve 70'li yıllarında, Ermeni ayrılıkçılığının vilayetin merkezinde - Hankendi'nde (Stepanakert) açıkça ortaya çıktığına dikkat edilmelidir ve bu gerçeklik birçok durumda kendini göstermiştir. Böylece Temmuz 1967'de Azerbaycanlı öğretmen Erşad Mammadov burada vahşi bir kalabalık tarafından acımasızca katledildi ve 1971'de Ermeni

milliyetçileri Hankendi'nde (Stepanakert) bulunan "Karabağ" otelinin önünde el bombası patlattı. Ulusal Önder, Ermenilerin suç eylemlerini önlemek için ayrılıkçıların yuvası olan Stepanakert bölgesinden milliyetçi Ermenileri yok etmeyi öncelikli görev olarak görüyor ve 1977'den itibaren bu sorunu çözmek için idari-toprak bölgesi uygulanıyor (ARPIİ İSSA, f.1, siy.64, sax.vah.143). 1978 yılında Stepanakert ilçesi Askaran ilçesi adını almış ve Askaran şehri yeni oluşan ilçenin merkezi olmuştur. Böylece Milli Önder Haydar Aliyev'in bu konudaki dirayetli yaklaşımı sonucunda Ermeni ayrılıkçıların yuvasına ciddi bir darbe indirilmektedir.

Azerbaycan'ın çok etnikli ve çok mezhepli bir ülke olduğu ve eski çağlardan beri çok kültürlü bir ortama sahip olduğu bilinmektedir. Ancak 19. yüzyılın ilk otuz yılında Araz Nehri'nin sol kıyısında yer alan Azerbaycan topraklarına toplu olarak yerleştirilen Ermeniler, Azerbaycan'ın çok kültürlü ortamına uyum sağlayamayarak ayrılıkçılıktan vazgeçemediler. Ermeni ayrılıkçılığının bir sonraki patlaması, Azerbaycan Komünist Partisi Dağlık Karabağ Bölge Komitesi'nin 21 Mart 1975 Plenumunun ardından gerçekleşti ve yeni bir Ermeni milliyetçiliği dalgası başladı. Dağlık Karabağ İl Komitesi Bürosu eski üyelerinin ilkesizlikleri, milliyetçi unsurların tehlikeli doğası ve Plenum'da eksik önlemler alındığı belirtilmiştir (ARPIİ İSSA, f.1, siy.62, sax.vah.132b). Bu Plenum'da, reddedilemez gerçeklere dayanarak belirli isimlerden bahsedildi, DKÖB Yazarlar Birliği başkanı Bagrat Ulubabyan, şair Bogdan Janyan, DQMV kültür departmanı başkanı Jan Andriyan, İl Yerel Tarih Müzesi yönetmeni Shagen Mkrtychyan ve diğerlerinin siyasi istikrarı bozmaya çalıştıkları belirtildi. DKÖB'ün kültür dairesi başkanı Jan Andriyan'ın, Azerbaycan Komünist Partisi Dağlık Karabağ İl Komitesi'nin 12 Eylül 1974 tarihli toplantısında milliyetçi bir tavır aldığına ve 1972'de Gafan'da kurulan "Vatanseverler Birliği"ne katıldığına göre parti saflarından ihraç edildiğini belirtmek gerekir (ARPIİ İSSA, f.1, siy.62, sax.vah.132b). Plenum, Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Komitesi Merkez Birinci Sekreteri Haydar Aliyev'i Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Komitesinin sosyo-ekonomik kalkınması yönündeki çalışmalarından dolayı takdir etti ve ilgisi için şükranlarını dile getirdi (ARPIİ İSSA, f.1, siy.62, sax.vah.132b). Gerçek tarih, bu yıllarda Ulusal Lider Haydar Aliyev'in milliyetçi Ermenilerin ayrılıkçı eylemlerine kararlı bir şekilde karşı çıktığını göstermektedir. Ermeni milliyetçilerinin ayrılıkçı söylemlerini engellemek için 1978 yılı başlarında Haydar Aliyev'in talimatıyla akademisyen Igrar Aliyev kapsamlı bir tarihi referans hazırlamış, ana hükümleri AKP Merkez Komitesi Bürosu toplantısında görüşülerek onaylanmıştır. Ancak Ermeni ayrılıkçılığının gri hücreleri, saldırı anını bekleyerek kıvrılmaya devam etti. 1979 yılında "Ogonyok" dergisinde (N34) "Biz

Karabağlıyız" yazısı çıktı. Makalenin yayınlanmasının ardından derginin editörü A. Sofronov, Erivanlı sadık bir milliyetçi olan G. K. Ter-Akopov'dan bir mektup aldı. G.K. Ter-Akopov mektubunda Karabağ topraklarını haksız yere "Ermenistan'ın bir parçası" olarak nitelendirdi ve DKÖB'nin tüm kazanımlarına iftira attı (ARPIİ İSSA, f.1, siy.67, sax.vah.196). Mektupla ilgili olarak, 28 Mart 1980'de "Ogonyok" dergisinin yazı işleri müdürü A. Sofronov, Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi birinci sekreteri Haydar Aliyev'e seslendi ve ondan bu konuda "görüşünü açıklamasını" istedi. Haydar Aliyev, "Ogonyok" dergisinin 23 Haziran 1980 tarihli yazı işleri müdürüne verdiği yanıtta, mektubun yazarının asılsız hükümler verdiğini ve taraflı davrandığını belirterek, gönderilen raporda toplanan gerçek malzemelerin "yukarıdaki mektubun yazarına uygun bir yanıt vermesini" sağlayacağını vurguladı (ARPIİ İSSA, f.1, siy.67, sax.vah.196). Hazırlanan raporda, 1976-1980 yıllarında ilde sanayi üretiminin 1980 için planlanan yüzde 24'e göre yüzde 50,3, işgücü verimliliğinin beşli yılların sonunda belirlenen yüzde 17,1'e göre yüzde 37,6 arttığı kaydedildi. Referansta ayrıca DQMV'de tarımın gelişiminin artış eğiliminde olduğu, 1976-1979'da ildeki toplam tarımsal ürünün yıllık ortalama hacminin plana göre yüzde 16,8 yerine yüzde 49,1 olduğu, tarımda işgücü verimliliğinin yüzde 15 yerine yüzde 42,8 arttığı gösterildi (ARPIİ İSSA, f.1, siy.67, sax.vah.196). Bu raporda, Yevlax-Stepanakert-Şuşa kesimlerinde doğalgaz boru hattı inşaatının tamamlandığı belirtilirken, bu projenin bölge merkezi ve tatil beldesinin gazlaştırılmasına imkan verdiği kaydedildi. İldeki konut fonunun gelişimine de dikkat çekildi ve 1970-1979 yılları arasında 463,1 bin metrekare konut yapıldığı gösterildi (ARPIİ İSSA, f.1, siy.67, sax.vah.196). Bu raporda eğitimdeki ilerlemeye de dikkat çekilmiş, 20. yüzyılın 70'li yıllarının sonunda 147'si ermeni genel eğitim okulu olmak üzere 193 okulun faaliyet gösterdiği ve ayrıca eğitimi ermenice, azerice ve rusça yapılan Stepanakert Pedagoji Okulu'nun bulunduğu belirtilmiştir.

Sonuç

Yukarıdakiler, Milli Önder Haydar Aliyev'in akıllı politikası sonucunda, 1969-1982'de cumhuriyette Ermeni ayrılıkçılığının kısırtıcı ve milliyetçi saldırılarının önlendiği, Ermeni milliyetçilerinin yalan ve iftiralarının tarihsel dayanaklarla çürütüldüğü, ermeni efsanelerinin gerçekler matrisinde "sabun köpüğü"ne dönüştüğü ,çok milletli, çok dinli Azerbaycan'ın gelişmesi için tüm koşulların yaratıldığı bir kez daha göstermektedir.

Kaynaklar

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai - Siyasi Sənədlər Arxivi

ARPIİ İSSA), f.1, siy.31, sax.vah.186a.

ARPIİ İSSA, f.1, siy.56, sax.vah.115.

ARPIİ İSSA, f.1, siy.61, sax.vah.164.

ARPIİ İSSA, f.1, siy.62, sax.vah.132b.

ARPIİ İSSA, f.1, siy.64, sax.vah.143.

ARPIİ İSSA, f.1, siy.67, sax.vah.196.

ARPIİ İSSA, f. 277, siy. 2, sax. vah. 13.

ARPIİ İSSA, f.11157, siy.5, sax.vah.67.

ARPIİ İSSA, f.11157, siy.5, sax. vah. 132.

Bagirov M.B., Verdiyeva KH.YU. (2011). *V poiskakh istiny... (Litso armanstva. Arkhiv Politicheskikh Dokumentov Upravleniya Delami Prezidenta Azerbaydzhanskoy Respubliki svidetel'stvuyet...)* Baku.

Mustafa,, N., Qurbanov, A., Əlili, E. (2018). *Erməni saxtakarlığı Yalan üzərində qurulan tarix.* (Yayın evi yok).

https://karabakh.center/d/page/1818_2004.html bax:<https://story.karabakh.Center/az/xx-esrde-ermenilerin-qarabaga-dair-erazi-iddialarinin-esas-merheleleri>.